

PRIKAZ KNJIGE OSNOVI MEĐUNARODNOG KRIVIČNOG PRAVA

**AUTORI: PROF. DR BOŽIDAR BANOVIĆ
PROF. DR STANKO BEJATOVIĆ**

Knjiga *Osnovi međunarodnog krivičnog prava* predstavlja poseban doprinos naučnoj, stručnoj ali i široj društvenoj javnosti koja, nažalost, veoma malo zna o potrebi izučavanja krivičnog prava izvan njegovih nacionalnih granica. Nepoznavanje ove problematike posledica je nedovoljno prisutne literature u Srbiji kojom bi se na celovit način obradila oblast međunarodnog krivičnog prava, odnosno ukazalo na njegov nadnacionalni karakter. Iako je osnovna namena ove knjige da posluži kao nastavno sredstvo za sticanje znanja svim budućim generacijama studenata, koji pohađaju studije različitog nivoa, ona predstavlja korisno štivo za sve ljude koji žele da se kvalitetno upoznaju sa osnovnim elementima, institutima i postavkama međunarodnog krivičnog prava.

Autore udžbenika, prof. dr Božidara Banovića i prof. dr Stanka Bejatovića, naučna i šira društvena javnost prepoznaju kao vrsne poznavaoce krivičnopravne naučne oblasti. Preciznije, pomenuti se aktivno bave naučnim radom i nastavnom delatnošću na predmetima: krivično pravo – opšti i posebni deo, krivično procesno pravo, kriminalistika. Konceptija na kojoj počiva i stil u izlaganju najvažnijih pitanja usklađeni su sa pedagoškim pravilima i potrebama njegovih čitalaca koji već raspolažu određenim kvantumom znanja iz oblasti krivičnog prava. Struktura je prilagođena nastavnom planu i programu, kao i potrebi da tekst bude prihvatljiv širem čitalačkom auditorijumu. Pored toga, knjiga je rezultat višegodišnjeg sistematičnog i temeljnog rada autora, pa u tom pogledu ne predstavlja prvenac, ali svakako važan naslov u njihovoj bogatoj bibliografiji.

¹ Pravni fakultet za privredu i pravosuđe, Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu

Knjiga je podeljena u tri dela sa poglavljima u kojima se dalje razrađuje njihova sadržina. Delovi su jasno koncipirani i sadrže potrebne elemente koji omogućavaju čitaocu da se postepeno upoznaje sa predmetnom materijom. Izlaganje se kreće linijom od početnih ili opštih ka posebnim i pojedinačnim pitanjima koje prati korišćenje referentnih izvora i primera iz inostrane sudske prakse. S obzirom da je u pitanju nedovoljno istražena oblast, odnosno grana krivičnog prava autori su knjigu naslovili kao *Osnovi međunarodnog krivičnog prava* što, u širem smislu posmatrano, predstavlja početni nivo izučavanja ove materije. Za očekivati je da se u bližoj budućnosti, u okviru narednih izdanja, proširi materija koja pripada ovom nastavnom predmetu.

Sastavni deo knjige čini *Predgovor* u kome se ukazuje na prisutnu tendenciju internacionalizacije kriminaliteta, kako po mestu izvršenja krivičnih dela, tako i prema svojstvu njihovih učinilaca. Krivična dela često pogađaju države koje nemaju neposrednu vezu sa kriminalom ali zato trpe višestruko štetne posledice prouzrokovane njegovom internacionalizacijom. S tim u vezi, pojavom i razvojem međunarodnog krivičnog prava ostvaruju se dva različita cilja: a) što efikasnija borba protiv najtežih oblika kriminaliteta, b) podizanje nivoa zaštite proklamovanih i opšteprihvaćenih standarda u delu koji se odnosi na zaštitu svih učesnika krivičnog postupka. U oba slučaja neophodno je na zakonodavnom nivou doneti kvalitetne propise kojima će se ići u susret različitim oblicima kriminaliteta koji ulaze u okvire međunarodnog krivičnog prava.

Prvi deo pod nazivom *Opšta pitanja međunarodnog krivičnog prava*, posvećen je osnovnim pitanjima koja se tiču predmeta proučavanja. U glavi I, određuje se pojam, sadržina, značaj i pravna priroda međunarodnog krivičnog prava. Ukazuje se na poreklo i genezu termina „međunarodno krivično pravo“ sastavljenog od složenice „međunarodno pravo“ i „krivično pravo“. U okviru izlaganja o pravnoj prirodi ovog predmeta autori ukazuju na prisutne dileme i različite teorijske pristupe. Pri tome, trude se da na objektivan i naučno utemeljen način iznesu sopstvene stavove o prihvatljivosti ponuđenih teorijskih shvatanja i orijentacija. Glava II obuhvata pitanja koja obrađuju odnos međunarodnog krivičnog i drugih grana prava tj. sa nacionalnim krivičnim pravom, međunarodnim javnim pravom, međunarodnim privatnim pravom i međunarodnim humanitarnim (ratnim) pravom. Izlaganja o izvorima i načelima međunarodnog krivičnog prava sadržana su u glavi III i IV. Kada je reč o izvorima oni se poklapaju sa izvorima prava uopšte uz izvesne dopune u delu koji se odnosi na odluke UN i pravne akte krivičnih tribunala. Načela kao orijentiri u čijim okvirima je potrebno usmeriti rad pravosudnih institucija nadležnih za gonjenje učinilaca krivičnih dela poklapaju se sa načelima

prisutnim u drugim pravnim naukama. No, u vizuri međunarodnog krivičnog prava pomenuta načela dobijaju posebnu fizionomiju potpuno u skladu sa njegovim nadnacionalnim karakterom. Glava V pod nazivom istorijski razvoj međunarodnog krivičnog prava obuhvata najznačajnije izvore sistematizovane u istorijske okvire prvog i drugog svetskog rata, uključujući i aktuelni period u kome ova grana prava dobija zamah u svetlu osnivanja posebnih i mešovitenih *ad hoc* tribunala za suđenje optuženima za ratne zločine, genocid, zločine protiv čovečnosti itd. Poslednja VI glava tiče se važenja međunarodnog krivičnog prava po teritorijalnom, personalnom i realnom principu kao i univerzalnom nadležnošću (jurisdikcija). Time je zaokružena celina koja se odnosi na opšta ili osnovna pitanja međunarodnog krivičnog prava.

Drugi deo posvećen je materijalnom pravu i u njemu se obrađuju opšti instituti nacionalnog krivičnog prava koji se primenjuju na području međunarodnog krivičnog prava. Sistematika ovog dela potpuno je u skladu sa namerom autora da čitaoca postepeno upoznaju sa osnovnim elementima materijalnog krivičnog prava. Iako je, po prirodi stvari, ovaj deo međunarodnog krivičnog prava, sledeći nacionalno, potrebno podeliti na opšti i posebni, izlaganje je bazirano na obradi opštih instituta izvan ove podele. U glavi I je posebna pažnja posvećena pojmu i elementima međunarodnog krivičnog dela. U njemu se autori eksplicitno izjašnjavaju o nepostojanju suštinske razlike u pogledu osnovnih elemenata krivičnog dela i međunarodnog krivičnog dela u formalnom smislu, ali iznoseći mišljenja i drugih autora ostavljaju prostora za drugačije stavove. Glava II obuhvata važna pitanja koja se tiču krivične odgovornosti u međunarodnom krivičnom pravu. Jedno od interesantnih pitanja kome je posvećena posebna pažnja odnosi se na preispitivanje kolektivne odgovornosti. Sledstveno tome, prihvaćeno je pretežno mišljenje većine autora da država, kao apstraktno biće, ne može biti subjekt krivične odgovornosti. Međutim, krivična odgovornost trpi određene razlike u međunarodnom krivičnom pravu što je uočljivo u aktuelnim presudama Haškog tribunala za područje bivše Jugoslavije. Uostalom, i u nacionalnim zakonodavstvima se pojavljuju odstupanja od načela individualne subjektivne odgovornosti (npr. komandna odgovornost). U glavi III se obrađuju oblici učestvovanja u izvršenju međunarodnog krivičnog dela. U opštim razmatranjima ukazuje se na prirodu međunarodnih krivičnih dela i oblika učestvovanja u izvršenju krivičnih dela prema Statutu stalnog Međunarodnog krivičnog suda. Posebna pažnja je posvećena institutu zajedničkog zločinačkog poduhvata, kako u teorijskom smislu, tako u praksi Međunarodnog krivičnog tribunala za prethodnu Jugoslaviju. Glava IV je posvećena stadijumima u izvršenju međunarodnog krivičnog dela. U tom smislu, izdvojene su sledeće faze: donošenje odluke

kao misaoni proces, pripremne radnje, pokušaj krivičnog dela i svršeno krivično delo. Krivične sankcije su obrađene u glavi V knjige, u čijim okvirima je prikazan njihov istorijat prema statutima i praksi tribunala u Nirnbergu i Tokiju. Međutim, sledeći odredbe Statuta stalnog Međunarodnog krivičnog suda, nije moguće utvrditi utemeljeniji sistem krivičnih sankcija koji bi se mogao uklopiti sa aktuelnim teorijskim stavovima. Stoga se, pored krivičnih sankcija, odnosno kazni predviđenih pomenutim Statutom (kazna zatvora, novčana kazna, oduzimanje prihoda, imovine i dobara), ostavlja otvorenom mogućnost da se osuđenima mogu izreći i druge kazne predviđene nacionalnim zakonodavstvima. Institutu zastarelosti u međunarodnom krivičnom pravu posvećena je glava VI. U sadržajnom smislu, zastarelost, kao osnov za gašenje prava države na krivično gonjenje ili izvršenje izrečene krivične sankcije, nije promenila svoju ulogu i u međunarodnom krivičnom pravu. S obzirom da su u pitanju gnusni zločini koji proizvode najstrašnije posledice, koje tok vremena ne može izbrisati ili ublažiti, na krivična dela, za koja se sudi učinocima u domenu međunarodnog krivičnog pravosuđa, ne može se primeniti institut zastarelosti u bilo kojem obliku. Ovakav stav potpuno je u skladu sa odredbama relevantnih međunarodnih i evropskih instrumenata kojima se reguliše primena ovog instituta. U poslednjoj, glavi VII, obrađuju se pojedina međunarodna krivična dela koja pripadaju posebnom delu materijalnog međunarodnog krivičnog prava. Apostrofirajući činjenicu da se radi o najtežim delima autori navode sledeća krivična dela: genocid, zločin protiv čovečnosti, zločin protiv mira (agresija) i ratni zločini. U skladu sa navedenim, ukazuje se na osnovne elemente krivičnih dela citirajući, pri tome, relevantne međunarodne instrumente, odredbe Statuta stalnog Međunarodnog krivičnog suda i nacionalnog krivičnog zakonodavstva, odnosno Krivični zakonik Srbije.

Treći deo pod nazivom *Međunarodno krivično procesno pravo* obuhvata procesnu materiju pretočenu kroz pravila krivične procedure. Razmatranje počinje sa glavom I koja je posvećena pitanjima vezanim za međunarodni krivični sud. U okviru opštih razmatranja, određuje se pojam, vrste i nadležnosti međunarodnog krivičnog suda. Pored toga, ukazuje se na odnos međunarodnog sa nacionalnim sudovima u delu koji se odnosi na pitanje primarne nadležnosti kod pokretanja postupka za lica koja su izvršila neko od međunarodnih krivičnih dela. Eksplicitno se daje primat Međunarodnom krivičnom tribunalu za prethodnu Jugoslaviju i obavezuju nacionalni sudovi da poštuju ovako postavljenu primarnu nadležnost međunarodnog suda. Problematika organizacije stalnog Međunarodnog krivičnog suda obuhvata bliže upoznavanje sa njegovim telima a to su: predsedništvo, sudska veća,

kancelarija tužioca i sekretarijat. Posebnost međunarodnog u odnosu na nacionalne sudove ogleda se i u arhitektonici u vođenju sudskih postupaka. Posmatrano sa tog aspekta, možemo uočiti sličnost između međunarodnog i savremenih krivičnih postupaka koji sadrže elemente evropsko-kontinentalnog i anglo-saksonskog pravnog sistema. Osnovne operacione etape krivičnog postupka obuhvataju: istragu, podizanje i potvrđivanje optužnice, suđenje, donošenje presude i postupak po pravnim lekovima. Statutom stalnog Međunarodnog krivičnog suda (član 84) predviđena je mogućnost ulaganja „Revizije osude ili kazne“ kao jedinog vanrednog pravnog leka. U daljem izlaganju autori razmatraju problematiku naknade štete zbog nezakonitog lišenja slobode i nezakonite osude. Ovo pitanje se čini posebno interesantnim zbog posledica koje trpe lica koja nisu svojom krivicom pretrpela štetu u vidu povrede jednog od osnovnih ljudskih prava, a to je pravo na slobodu kretanja. Pitanje naknade štete žrtvama krivičnog dela zaslužuje posebnu pažnju, kako u vizuri nacionalnih, tako i međunarodnih krivičnih sudova. S obzirom da je prisutna tendencija nacionalnih sudova da, po pravilu, oštećena lica upućuju na vođenje parnice, tim pre je ovo pitanje neophodno detaljnije i precizno regulisati na terenu međunarodnog krivičnog procesnog prava. U tom pogledu, Sudu stoje na raspolaganju tri mogućnosti: povraćaj u pređašnje stanje, nadoknada štete i rehabilitacija. Mere koje stoje na raspolaganju Sudu u vezi sa prisustvom okrivljenog možemo svesti na tri: poziv suda, nalog za hapšenje okrivljenog i pritvor. Pri tome, autori dalje pojašnjavaju uslove i modalitete primene ovih mera koje možemo svesti na dve, jer nalog za hapšenje i pritvor u suštini predstavljaju jednu meru. Glava II je posvećena međunarodnoj krivičnopravnoj pomoći. U cilju potpunijeg objašnjenja ovog instituta autori obrađuju najpre njegov pojam i pravnu prirodu. Međutim, ovde se susrećemo sa prilično neujednačenim mišljenjima o tome šta čini pravnu prirodu, odnosno da li je međunarodna krivičnopravna pomoć samostalna pravna disciplina, grana međunarodnog krivičnog prava ili samo specifična vrsta krivičnog postupka. Posebnost međunarodne krivičnopravne pomoći ogleda se na području izvora koje možemo podeliti na norme međunarodnog prava i norme nacionalnog krivičnog prava. Pored toga, kada je u pitanju područje bivše Jugoslavije, važan izvor međunarodne krivičnopravne pomoći predstavlja Statut Međunarodnog krivičnog tribunala za prethodnu Jugoslaviju i Statut novoformiranog stalnog Međunarodnog krivičnog suda. Konkretizacija međunarodne krivičnopravne pomoći uočljiva je kroz oblike njenog ukazivanja. Na tom polju autori obrađuju pitanje izdavanja okrivljenih ili osuđenih lica, ustupanje krivičnih spisa radi krivičnog gonjenja i suđenja, i izvršenje krivične presude inostranog suda.

Posebnu celinu u knjizi čini *Literatura* koja je sistematizovana kroz autor-ske naslove, međunarodne pravne dokumente, zakone i odluke međunarodnih krivičnih sudova.

Nakon upoznavanja sa sadržinom štiva koje su nam ponudili autori uočljiv je krajnje ozbiljan i profesionalan pristup u pisanju. Jezik i stil su korišćeni na razumljiv način uvažavajući, pri tome, sve specifičnosti pred-metne materije. Vodilo se računa o tome da se knjiga može koristiti u van-nastavne svrhe u cilju upoznavanja šire naučne, stručne ali i laičke javnosti sa osnovnim elementima međunarodnog krivičnog prava. Poštujući pose-ban položaj u kome se naša država prethodne decenije nalazila u odnosu na saradnju sa Tribunalom u Hagu, autori su iskazali krajnje profesionalan pris-tup oslobođen pristrasnosti ili nametanja svog mišljenja budućim čitaocima. Korišćena je obimna domaća i inostrana literatura i dostupni međunarodni instrumenti i propisi nacionalnog krivičnog prava uz potpuno uvažavanje pravila citiranja u fusnotama. Upoznavanje sa sadržinom knjige omogućice njenim budućim čitaocima da prošire postojeće vidike o potrebi izgradnje međunarodnog krivičnog instrumentarijuma na kvalitativno drugačiji način od dosadašnjeg. U svemu tome, knjiga *Osnovi međunarodnog krivičnog prava* predstavlja jasan putokaz budućim generacijama studenata da krivično pravo dobija nove – međunarodne dimenzije, kao i da smo na početku du-gog puta izgradnje međunarodnog krivičnog pravnog poretka. Neosporiva je činjenica da zasluga za pomeranje granice znanja u ovoj oblasti pripada i autorima ove knjige.